

MEMORABILIE

Robert Kvaček – post mortem

VOJTECH ČELKO

Pri jarnom zasadaní česko-slovenskej komisie historikov v Košiciach nás kolega Honza Němeček informoval, že zdravotný stav Roberta Kvačka, nášho člena, je vážny a jeho manželka uvažuje o domove s opatrovateľskou starostlivosťou, lebo už vzhľadom na svoj vek nie je schopná sa o neho fyzicky postarať. Uvedomil som si, že o tri mesiace bude mať Robert 92 rokov a vedel som o jeho zdravotných problémoch. Keď som dostal cirkulárnu správu o jeho úmrtí, tak som si spomenul, čo všetko pre mňa znamenal a ako som mu vďačný za tie roky vzťahu učiteľ – žiak, spolupracovník a priateľ.

Spoznal som ho v októbri 1965 ako mladého asistenta Katedry histórie FF UK, ktorý mal viesť seminár k moderným dejinám. Pre staršie obdobie sme mali už druhý rok profesora Arnošta Klímu, s ktorým, ako som neskôr zistil, mali spoločnú lásku – futbal. Robert Kvaček bol už v tej dobe známy svojím záujmom o medzivojnové dejiny. Jeho kniha o mníchovskej dohode „Osudná mise“, ktorá vyšla k jej dvadsaťročnému výročiu, vyvolala veľký záujem nielen vo verejnosti a nie všetci ju prijali s nadšením. Sám mi neskôr hovoril, že bol predvolaný na bezpečnosť a nejaká eštébačka mu pri pohovore – výsluchu povedala, že by ho za tú knihu ešte pred dvomi rokmi zavreli. Spomenul, že vďaka kolegovi Františkovi Červinkovi, ktorého manželka Milada pracovala v tej dobe v kabinete ministra Zdeňka Nejedlého, ho minister pozval na rozhovor. Prejavil záujem o prácu mladého historika a to tiež možno otupilo ostrie niektorých kritikov. Už v tej dobe panovala medzi historikmi rivalita, ktorá nevyplývala len zo závidy z odvahy siahnuť po tabuizovanej téme. Spomínam si na obálku knihy, mala kufor a na nej nálepky jednotlivých miest, čo v medzivojnovom období nalepovali v lepších hoteloch na kožené kufre.

Za takmer šesťdesiat rokov, čo som poznal Roberta Kvačka, mám s ním spojené mnohé príbehy. O niektorých som sa už zmienil pri iných príležitostiach, tak sa dotknem len niektorých.

Pri historickom seminári sme dostávali úlohu pripraviť referát a viesť následnú diskusiu o niektorej knihe, ktorú nám určil alebo ktorú sme si s jeho súhlasom zvolili. Spomínam si, bolo nás v krúžku asi dvanásť, za semester raz došlo na každého z nás. Prvá kniha, o ktorej som hovoril, bola „Jak on to viděl“ od Elliota Roosevelta. Knihu mi požičal, lebo v knižniciach nebola. Nepoznal som ju a diskutovali sme aj o konferenciách, na ktorých Elliot Roosevelt svojho otca, amerického prezidenta, sprevádzal. Kvaček doplňal niektoré moje poznámky ku knihe informáciami o následnom vývoji veľmi netradičným spôsobom, na aký sme ako študenti neboli zvyknutí. Väčšinou sme pochádzali z mimopražských menších miest a k mnohým informáciám sme sa predtým nedostali. V škole určite nie, a rodičia, ktorí viac pamätali, nám v detstve o takých veciach nehovorili.

Jedna kolegyňa hovorila o knihe spomienok slávnej francúzskej novinárky Genoviéve Tabouisovej, „Předehra k tragédii“, ktorá práve vyšla a bola pre nás hitom. Nechal ju referovať, podoplňal niektoré jej údaje, pochválil ju, ale spomínam si, ako som bol sklamaný, keď nám na záver seminára povedal, že pani Tabouisová si v knihe veľa prispôsobila a mnohé veci konfabulovala. Bol som ešte tak naivný, že som nechápal, prečo to tá slávna novinárka urobila, a potom, prečo takú knihu vydali.

Pri prednáškach zvykol chodiť po miestnosti a nazýval jednotlivé ministerstvá zahraničných vecí, lebo prednášal o zahraničnej politike, názvami ulíc alebo budov, v ktorých sídlili: Quai d'Orsay, Wilhelmstrasse, Ballplatz, Wierzbowa, Országház, Černín. Predsa len to znelo vznešenejšie. Hovoril vždy bez papiera.

Vtedy vyšla jeho kniha „Nad Evropou zataženo“, za ktorú bol menovaný docentom. Zaoberala sa európskymi dejinami rokov 1933–1937. Dodnes patrí z jeho kníh k mojím najobľúbenejším. Najviac som sa z nej, v tej dobe, dozvedel. Čudoval som sa, že od tej doby nevyšla v reedícii a párkrát som ho vyzval, aby napísal pokračovanie o rokoch 1938–1939, ale vždy hovoril, že na to je ešte čas.

V roku 1966 priniesol týždenník *Kulturní tvorba* recenziu na Husákovu knihu „Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní“ z pera Václava Krála. V zasvätených kruhoch sa hovorilo, že recenzia bola inšpirovaná z hradu, to znamená Antonínom Novotným. Na obranu Husákovej knihy sa postavil rad prevažne českých, ale potom aj niektorých slovenských historikov, ktorí sa už predtým zaslúžili o rehabilitáciu buržoázných nacionalistov, a rozprúdila sa diskusia. Na

FF UK sme sa snažili z radov študentov histórie vytvoriť krúžok, kde by sa diskutovalo o aktuálnych témach, a toto bola vhodná príležitosť. Bol som poverený osloviť obidvoch – Václava Krála a Gustáva Husáka – so žiadosťou, aby prišli na FF UK na besedu o tejto knihe. Václav Král ma na moju písomnú žiadosť prijal a po rozhovore prisľúbil, že by prišiel na fakultu a pobesedoval so študentmi o svojom pohľade na Husákovu knihu. Podmienil to ale účasťou len študentov, neprial si prítomnosť žiadneho učiteľa. Ja som mu to prisľúbil, ale na katedre histórie spozorneli a pre každý prípad poverili Roberta Kvačka, aby sa tej diskusie s Václavom Králom za učiteľov zúčastnil, lebo na rozdiel od nás študentov vedeli o Václavovi Královi a jeho prístupe k prameňom svoje. Kvaček bol na besede, ktorú som moderoval, prítomný. Nezasahoval do nej, bol len pozorovateľ. My študenti sme boli z nižších ročníkov, na spôsoby a znalosti Václava Krála sme nemali a beseda sa nakoniec bez nejakých zvláštnych výsledkov skončila. Pre mňa dokonca úspešne, lebo som na požiadanie dostal miesto pomocnej vedeckej sily v ÚDESe (čo bola skratka Ústavu dejín evropských socialistických zemí, ako sa nazýval ústav, kde bol Václav Král riaditeľom). Nevedel som, že Čierneho Petra z tejto akcie získal Robert Kvaček, ktorého prítomnosť na tejto besede mu, ako mi Kvaček povedal, Václav Král nikdy neodpustil. V čase, keď sa stal Král vedúcim Katedry československých dejín na FF UK, mu to aj dal patričným spôsobom najavo.

Gustáv Husák mi odpovedal listom, že nechce ísť pred 13. zjazdom KSCĎ do Prahy. S Husákom som sa stretol krátko na to cez Veľkú noc 1966 v Bratislave. Odporučil mi na besedu historika – odborníka na dejiny odboja so špecializáciou na SNP, Viléma Prečana. Oslovil som ho a besedu s ním na fakulte aj uskutočnil. Musím len v tejto súvislosti poznamenať, že pri každom výsluchu, ktorý ma v budúcnosti čakal, patrila priam k folklóru otázka, odkiaľ sa poznám s Vilémom Prečanom. Odpoveď, že nás zoznámil Gustáv Husák, vadia vyšetrovateľom a v materiáloch týkajúcich sa mojej osoby, ktoré som neskôr v Archíve bezpečnostných zložiek našiel, sa táto informácia dopĺňala slovom „údajne“!

Vybavujem si ešte jeden jeho dôležitý prejav. Bolo päťdesiat rokov od vzniku Československa. Krajina bola obsadená sovietskymi okupačnými jednotkami. Prvýkrát po rokoch sa 28. október spomínal ako vznik Československej republiky a nie ako Deň znárodnenia. Bol pochmúrny dažďový deň. Pred budovou fakulty stáli stráž esenbák v sprievode vojaka ČSLA, čo sa v danej dobe stalo na nejaký čas bežným javom. V plnej posluchárni, číslo 109, som moderoval slávnostné zhromaždenie. Prehovorili traja rečníci: politológ Jaroslav Jirsa, filozof Karel Kosík a historik Robert Kvaček. Kvačkov veľmi pôsobivý, na historické paralely bohatý prejav končil slovami, ktoré som si zapamätal: „Československá otázka je otázka svetová!“

Robert Kvaček mi robil aj oponenta pri diplomovej práci, ktorú som vypracoval v seminári docentky Věry Olivovej. Prácu som obhájil a nastúpil na vedeckú aspirantúru do Historického a neskôr do Orientálneho ústavu ČSAV. V októbri 1972 som narukoval na prezenčnú vojenskú službu do Kutnej Hory. Na jar 1973 som v dvojtýždňových intervaloch absolvoval tri výsluchy štátnej bezpečnosti. Vyšetrovatelia – predstavili sa ako Trnka a Srnka – prišli skúmať moju „uprímnosť a pravdomlivosť“. Snažili sa zistiť, ktorý z učiteľov ma ovplyvnil, že ja, ktorý som popri histórii študoval hindčinu a uvažoval pôvodne o diplomovke o národno-oslobodzovacom hnutí v indických kniežacích štátoch, som zo semináru profesora Oldřicha Říhu prestúpil do diplomového semináru docentky Věry Olivovej. U nej som napísal diplomovú prácu o Demokratickej strane. Bol som prekvapený, koľko toho v tejto súvislosti o mne vedeli, dokonca aj to, že som diplomovku poslal Dr. Jozefovi Lettrichovi do USA. Zároveň sa ma pýtali konkrétne na niektorých ľudí. Mojou obranou na následné ponuky spolupráce, „ktorou som mal odčiniť škody, ktoré som ako predseda straníckej organizácie v krízových rokoch v študentskom hnutí napáchal“, bolo to, že som hovoril, že nepoviem len to, čo neviem. Aj napriek upozorneniu, aby som o týchto výsluchoch nehovoril, som vždy informoval tých, na mená ktorých sa pýtali. Pri vhodnej príležitosti som informoval Roberta, že sa príslušníci štátnej bezpečnosti pýtali aj na neho. Snažil som sa vyhovoriť odkazom na jeho osobné problémy, ktoré musel riešiť po tragickej smrti svojej prvej manželky Olgy, preto som nevyhľadával jeho spoločnosť. Nebola to pravda, ale chcel som od neho odvieť pozornosť. Stretli sme sa v bufete na FF UK, čo podľa mňa bolo konšpiračne najvhodnejšie, aby moja návšteva v uniforme na katedre nebola nápadná. Nevedel som, kto by to mohol pri vhodnej príležitosti proti niekomu z nás dvoch použiť. Cieľom mojej informácie bolo, aby vedel, že je predmetom záujmu Štátnej bezpečnosti. Ako to v súvislosti so mnou u neho ďalej pokračovalo, neviem. Nikdy som sa ho na to neskôr nepýtal.

Aj keď som až do novembra 1989 podstúpil v rôznych intervaloch rôzne výsluchy, tejto zásady som sa držal. Vždy som informoval ľudí, ktorých mená pri mojich výsluchoch padli, aby ráтали s tým, že sa niekto o nich zaujíma, ale nikdy sa mi nestalo, aby mi niekto iný povedal, že sa pri výsluchu pýtali na mňa.

Po návrate z vojny som mal dosť krušné obdobie týkajúce sa zamestnania, bývania, ale zmieňoval som sa o tom na iných miestach. Nakoniec som sa rozhodol odísť do pohraničia, kde som potom v Šluknovskom výbežku dvanásť rokov pôsobil ako vedúci mestského múzea v Rumburku, neskôr pobočky okresného múzea v Děčíne. Radil som sa o tom dôležitom kroku s Robertom, ktorý mi potvrdil správnosť môjho rozhodnutia. Čo som považoval za veľké významenie, bolo jeho pozvanie domov, na Spořilov, kde pripravil večeru. Bolo

to asi týždeň pred odchodom, v júli 1974, teda pred päťdesiatimi rokmi. Ja som bol v obavách, čo ma čaká, išiel som do prostredia, kde som nikoho nepoznal. Povzbudil ma, že všade sa dá žiť, že ako ma pozná, vytvorím si svoju spoločnosť a nestratím sa tam. Hovoril, že dejiny sa vyvíjajú, ale aby som si nerobil ilúzie, že táto doba sa rýchlo zmení. Bude mať modifikácie, ale tak skoro sa z toho nedostaneme. Mal už svoje skúsenosti z normalizácie, naznačil mi, že jeho miesto na fakulte tiež nie je isté. V tejto súvislosti hovoril aj o svojich starostiach s budúcnosťou syna. Bol vdovcom, mal zdravotné problémy týkajúce sa obličiek, a spomínal Olžinho brata, ktorý keby sa niečo s ním stalo, by sa mohol o malého Roberta postarať.

Potom prešlo päť rokov, v ktorých sme okrem mojej gratulácie k jeho narodeninám, jeho poďakovania a vzájomnej výmeny pohľadníc k Vianociam a do Nového roku nemali inú komunikáciu. Koncom roku 1979 som mu z Rumburku zatelefonoval a požiadal som ho o stretnutie. Chcel som sa poradiť o rigorózných skúškach. Moja mama mi neustále hovorila, že keď mám pred svojím menom len „promovaný historik“ a nie doktorský titul, ako keby som ani nemal dokončené štúdium. Sám som si pripadal ako „Lžidimitrij“, lebo každý mi hovoril: „pane doktore“. V telefóne mi Robert povedal, že nedávno pochoval otca a dohovorili sme sa na čo najskoršom januárovom stretnutí.

Pri stretnutí som ho požiadal, či by ma nevedol pri písaní doktorskej práce, ktorá musela byť napísaná čo najskôr (hovorilo sa, že od nového školského roku príde k nejakým administratívnym zmenám v udeľovaní tohto titulu), a súčasne poradil aj k prípravám na rigorózne skúšky. Problém bol v tom, že som z Rumburku mohol napísať iba takú prácu, pri ktorej by som nemusel študovať v archívoch, čo nebolo v mojej situácii možné. Tému sme vybrali spoločne, „Voľby na Slovensku v roku 1935“. K rigoróznym skúškam, ktoré by som mal robiť z filozofie a československých a svetových dejín, som vyslovil obavu, že by ma docent Miroslav Hroch, ktorý bol zvyčajne examinátorom pri svetových dejinách, nemusel pustiť ďalej z osobnej zaujatosti. Vec sa mala tak, že keď som bol členom fakultného výboru ČSM, vznikla na fakulte, išlo o rok 1966, opozičná kandidátka „KLIKOŽIV“ – Klika opozičných živlů, ktorá mala vtipný recesistický program a už skutočnosť, že bola opozičná, jej zaručovalo veľký počet hlasov. Oficiálny výbor ČSM, ktorý musel na to reagovať, okrem iného do svojho programu navrhol „nový bazén pre hrocha“. Miroslav Hroch, vtedy odborný asistent, bol za učiteľov vzhľadom na svoj mladý vek členom výboru mládežníckej organizácie. Tento recesistický návrh bral osobne a myslel si, že som to vymyslel ja. Skutočne som nebol pôvodcom tohto návrhu. Po krátkej úvahe mi Robert navrhol, aby som sa obrátil na prof. Miloša Tomčíka, ktorého som poznal ešte zo študentských rokov, či by som nemohol zložiť rigorózne skúšky zo

slovenskej literatúry. Aj sa tak stalo a nakoniec v júni 1980 ma pri rigorózných skúškach, keď bol prof. Tomčík v zahraničí, vyskúšal docent Vladimír Štěpánek, ale k slovenskej literatúre som si musel pribrať aj českú literatúru.

Začal som pravidelne chodiť každé dva týždne v pondelok ráno do Prahy na konzultácie a priniesol som text, na ktorom som v medzičase pracoval. Prvý text, myslel som, že tak bude možné, som napísal v esejistickom štýle, lebo som mal veľmi rád spôsob písania André Mauroisa o histórii. Hneď pri prvom stretnutí mi ho vrátil, že to je žurnalistika a musel som sa vrátiť k písaniu založenému na prečítanej literatúre, tlači a hlavne s dostatočným počtom z nej vychádzajúcich citátov. Rigorózne skúšky som zložil, prácu obhájil. Predsedom skúšobnej komisie bol slovakista docent Zdeněk Urban a filozofiu ma skúšala docentka Jaroslava Pešková.

Robert bol v decembri 1980 v talári prítomný za pedagógov pri mojej promócií, dokonca som prehovoril k plénu za študentov poďakovaním, ale ospravedlnil sa z ďalšieho posedenia s tým, že sa musí vrátiť do Jičína.

Ďalšie roky sme boli v kontakte ako predtým. Čo bolo pre mňa dôležité, ako som neskôr zistil, aj pre mnohých nielen mojich rovesníkov, ale aj mladších, boli jeho články, ktoré pravidelne uverejňoval v sobotňajšej prílohe Svobodného slova. V tej dobe mal veľa obmedzení. Prednášať na fakulte mohol, ale len 19. storočie, a verejne publikovať mohol len v odbojárskom týždenníku Hlas revoluce, v regionálnej tlači a v časopisoch Československej strany socialistickej. Pravidelne prednášal aj na jej politickej škole. Tam si medzi poslucháčkami neskôršie našiel aj svoju druhú manželku Miladu. Jeho články v sobotňajšom Svobodnom slove pod značkou „kk“ vyvolávali záujem. Boli z dejín diplomacie 19. a prvej polovice 20. storočia. Prinášali nielen portréty zaujímavých osobností, ale aj historické udalosti, ktoré zaujali čitateľov. Texty boli vtipné, poučné a otvárali trináste komnaty niektorých historických udalostí. Neskôr, po roku 1989, som sa od neho dozvedel, že boli prísne sledované Českým úradom pro tisk a informace a nie raz došlo aj k výčitkám. Redakcia Svobodného slova raz musela na vtedajšie pomery zaplatiť vyššiu finančnú čiastku, lebo Robert si dovoľil napísať, že v Spoločnosti národov bol najelegantnejšou osobnosťou britský minister zahraničných vecí Anthony Eden. Podľa názoru ČÚTI to tak nebolo a najelegantnejšou osobnosťou vtedajšej politickej Európy mal byť Jozef Vissarionovič Stalin, aj keď mimo uniformy si ho nikto nepamätal v nejakom civilnom oblečení. Viackrát som Robertovi hovoril, že tie články by mali byť len doplnené vysvetlivkami, lebo mnohé mená sú už pre dnešného čitateľa málo známe, ale zaslúžili by si opätovne publikovať. Tú úlohu, ktorú zohrali v dobe normalizácie, by v niektorých aspektoch zohrali aj dnes...

V roku 1985 som sa vrátil do Prahy a začal som pracovať v novovzniknutej inštitúcii Dom slovenskej kultúry. Mnohí moji priatelia a učitelia z radov historikov – Eduard Maur, Zdeněk Urban, Otto Urban, Josef Polišenský, Robert Kvaček, Zdeněk Beneš, Koloman Gajan, začali chodiť na programy Domu slovenskej kultúry a snažil som sa ich priťahovať k aktívnej činnosti. Ešte pred novembrom 1989 som organizoval seminár k 70. výročiu tragickej smrti gen. Milana Rastislava Štefánika, na ktorú som aj jeho, ako referenta, pozval. Zapamätal som si slová z jeho príspevku v diskusii, nie jeden, ale desať životopisov Štefánika by sme potrebovali! Veru čas mu dal za pravdu a v priebehu rokov sa tak aj stalo. Ešte keď spomínam na tento seminár nemôžem si odpustiť poznámku, že na radu doc. Zdeňka Urbana som sa obrátil na Dr. Renátu Wohlgemutovú, ktorá mala na FF UK na starosti Socialistickú akadémiu, aby nás finančne pri realizovaní seminára podporila. Nakoniec celý seminár financovala Socialistická akadémia a Dr. Wohlgemutová mi povedala: Konečne na niečo rozumné dáme peniaze! Píšem to preto, aby bolo vidieť, že koncom osemdesiatych rokov za „perestrojky“ sa dali robiť rôzne programy, len bolo treba mať vhodné nápady a chcieť ich realizovať.

Po politických zmenách sme sa pravidelne stretávali v spolkovej aktivite, Masarykovej, Benešovej, Štefánikovej a ďalších spoločnostiach či kluboch. K tomu pribudli pravidelné stretávania v Liberci, na každoročných seminároch o českých, slovenských a československých dejinách pre učiteľov dejepisu z Čiech a Slovenska. Tie začínali tradične Robertovým úvodným slovom. Po rozdelení Československa sa stal členom v roku 1994 založenej Česko-slovenskej komisie historikov, ktorá máva pravidelné zasadania dvakrát do roka. Tých stretnutí bolo viac, ale to sú už iné príbehy... Naposledy som ho stretol pri oslave jeho deväťdesiatky v júni 2022 vo vile Lanna, ktorú v spolupráci s Nadací manželů Krejčích pripravil Masarykov ústav, na aktivitách ktorého sa od obnovenia Masarykovej spoločnosti podieľal.

V živote som stretol veľa ľudí, mnohým z nich vďačím za podporu, pomoc, radu, ale k najvýznamnejším z nich pre mňa patrilo Robert Kvaček, ktorého pamiatku si týmito riadkami uctievam.

